

УДК 341.232

DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2022.4.32>**Коваль О. І.,**аспірант кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

ЗМІСТ ЗАПИТУ ПРО МІЖНАРОДНУ ПРАВОВУ ДОПОМОГУ

Анотація. Статтю присвячено сутності та аналізу змісту запиту про міжнародну правову допомогу при проведенні процесуальних дій у кримінальному провадженні в стадії досудового розслідування відповідно до норм національного законодавства, з урахуванням міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах, укладених Україною з іноземними державами та ратифікованих Верховною Радою Україною, які є також його частиною.

Водночас, міжнародне співробітництво виступає дієвим та легітимно-правовим способом досягнення завдання кримінального провадження, дотримання засад кримінального судочинства та забезпечення правопорядку на території держав-учасниць міжнародних договорів.

Наголошено на тому, що задля досягнення основних цілей судочинства у кримінальному процесі, уповноважені органи України мають право звертатися за міжнародною правовою допомогою про проведення процесуальних дій у стадії досудового розслідування до компетентного органу іноземної держави.

Окрім цього, Україна є стороною багатьох міжнародних договорів про правову допомогу, зокрема у кримінальних справах, у яких сформовано основні засади, обсяг, умови та види здійснення міжнародного співробітництва у кримінальному процесі.

У статті досліджено та здійснено порівняльний аналіз змісту запитів про правову допомогу при проведенні процесуальних дій у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування за міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою та сформовано висновок про те, що більшість з них містить розширені умови, спрямовані на виконання, в повній мірі, запитуваних процесуальних дій.

Водночас відмічено, що гарантією всебічного виконання запиту про правову допомогу, вчасного виявлення, фіксації та збирання необхідних доказів виступає повнота, якість та обґрунтованість його змісту.

Відзначається, що проголошення Україною незалежності заклало основи для реформування всіх сфер суспільного життя, викорінення усталених правил поведінки та утворення нових, ефективних перспектив у розвитку, зокрема, кримінальних процесуальних правовідносин, з урахуванням інтеграційних процесів, а також вдосконалення вже існуючої співпраці.

Ключові слова: кримінальне судочинство, міжнародне співробітництво, компетентний орган іноземної держави, міжнародний договір, правова допомога, процесуальні дії.

Koval O. I. Content of the request for international legal assistance

Abstract. The article is devoted to the essence and analysis of the content of the request for international legal assistance when conducting procedural actions in criminal proceedings at the stage of pre-trial investigation in accordance with the norms of national legislation, taking into account international agreements on legal assistance in criminal cases concluded by Ukraine with foreign countries and ratified by the Verkhovna Rada of Ukraine, which are also part of it.

At the same time, international cooperation acts as an effective and legitimate legal way to achieve the task of criminal proceedings, comply with the principles of criminal proceedings and ensure law and order in the territory of the states that are parties to international treaties.

It is emphasized that in order to achieve the main goals of the judicial process in the criminal process, the admissible collection of evidence of criminal activity, the authorized bodies of Ukraine have the right to apply for international legal assistance on the conduct of procedural actions at the stage of pre-trial investigation to the competent body of a foreign state.

In addition, Ukraine is a party to many international treaties on legal assistance, in particular in criminal cases, in which the basic principles, scope, conditions and types of international cooperation in the criminal process are formed.

The article researched and carried out a comparative analysis of the content of requests for legal assistance during the conduct of procedural actions in criminal proceedings at the stage of pre-trial investigation under international

treaties of Ukraine, the consent of which was given to be binding by the Verkhovna Rada, and the conclusion was formed that most of them contain extended conditions, aimed at the full implementation of the requested procedural actions.

At the same time, it was noted that the completeness, quality and reasonableness of its content is the guarantee of comprehensive fulfillment of the request for legal assistance, timely detection, recording and collection of the necessary evidence.

It is noted that Ukraine's declaration of independence laid the foundations for reforming all spheres of social life, eradicating established rules of conduct and creating new, effective perspectives in the development of, in particular, criminal procedural legal relations, taking into account integration processes, as well as improving existing cooperation.

Key words: *criminal justice, international cooperation, competent authority of a foreign state, international agreement, legal aid, procedural actions.*

Вступ. Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій у кримінальному провадженні перебуває у стані постійного розвитку та вдосконалення, оскільки, ратифікуючи підписані Україною міжнародні договори з іноземними державами про правову допомогу у кримінальних справах, Верховна Рада України імплементує ці норми у національне законодавство.

Саме від узгоджених сторонам умов міжнародного договору залежить повнота досудового розслідування кримінального провадження, ефективність захисту та реалізації прав і свобод людини у кримінальному судочинстві, а також підтримання законності та правопорядку у державі.

Мета статті: дослідити та проаналізувати сутність та зміст запиту про міжнародну правову допомогу в кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України та міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах з іноземними державами, які ратифіковано Верховною Радою України.

Дослідження та публікації. Питанню дослідження міжнародної правової допомоги у кримінальному провадженні, зокрема при проведенні процесуальних дій, присвятили свої наукові праці такі вчені як Л. Удалова, О. Омельченко, В. Рожнова, Д. Письменний, Д. Савицький, А. Форостяний, А. Антонюк, А. Підгородинська та інші.

Виклад основного матеріалу. В юридичній науці будь-які процеси супроводжуються правовими підставами. Не є виключенням і міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування.

Для виникнення кримінальних процесуальних відносин у сфері міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, необхідним є їх ініціювання, шляхом надсилання запиту державою, в якій виникла необхідність співпраці [1, ст. 117].

Тому, наявність запиту виступає не тільки як одна із підстав проведення необхідного обсягу процесуальних дій на території запитуваної держави, але й як підґрунття для розвитку взаємної та ефективної співпраці між національними правоохоронними органами та компетентними органами іноземних держав у кримінальній процесуальній сфері.

Статтею 548 КПК України передбачено, що запит (доручення, клопотання) про міжнародне співробітництво складається органом, який здійснює кримінальне провадження, або уповноваженим ним органом згідно з вимогами КПК України та відповідного міжнародного договору України, а за його відсутності – згідно з КПК України [2].

Відтак, Офіс Генерального прокурора звертається із запитом про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні під час досудового розслідування та розглядає відповідні запити іноземних компетентних органів, крім досудового розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України, яке у таких випадках здійснює функції центрального органу України» [2].

З огляду на наведене, накази центрального органу України, відповідального за міжнародне співробітництво на стадії досудового розслідування, є досить важливими для формування не тільки нормативної та методичної бази діяльності органів прокуратури, але й для співпраці правоохоронних органів у боротьбі зі

злочинністю, підтриманні правопорядку, забезпеченні захисту життя та здоров'я громадян тощо.

Так, п. 7.14. наказу Генерального прокурора України «Про організацію роботи органів прокуратури України у галузі міжнародного співробітництва» від 18.09.2015 наголошено, що при здійсненні нагляду за додержанням правоохоронними органами України вимог статей 552, 600 КПК України щодо порядку підготовки запиту про міжнародну правову допомогу та передання кримінального провадження особливу увагу звертати на відповідність змісту та форми запиту, додатків до нього положенням міжнародних договорів, у тому числі заявам чи застереженням запитуваної держави [3].

Тому, окремої уваги заслуговують **зміст та форма** запиту про міжнародну правову допомогу про проведення процесуальних дій в стадії досудового розслідування.

Досліджуючи запит про міжнародну правову допомогу при проведенні процесуальних дій, Антонюк А.Б. слушно зауважила, що обов'язковою його ознакою виступає обґрунтованість, яка базується на фактичних обставинах вчиненого кримінального правопорушення, при цьому виключається можливість проведення необхідних процесуальних дій іншим шляхом, тобто неможливо їх одержати при проведенні процесуальних дій на території України [4, ст. 68].

З наведеного слідує, що запит повинен містити «чіткий перелік процесуальних дій та обґрунтування їхнього зв'язку з предметом кримінального провадження» [4, ст. 70], тому, що обґрунтованість та повнота змісту запиту, послідовність та чіткість його викладення виступають запорукою всебічного його виконання та вчасного виявлення, фіксації та збирання необхідних доказів.

А враховуючи те, що запит про правову допомогу виступає однією із підстав проведення процесуальних дій та легітимним засобом отримання відомостей на території іноземної держави необхідних для подальшого використання у кримінальному провадженні, тому «будь-який запит повинен складатися виключно в письмовій формі та відповідати вимогам міжнародного договору із відповідною запитуваною стороною» [5, ст. 12].

Тому, вважаю, що недотримання зазначених умов мають наслідком витрачання часу на продовження строків виконання запиту, на запитування необхідних додаткових відомостей у запитуючій державі, що призводить до несвоєчасного проведення процесуальних дій та втрату необхідних, а, іноді, і вирішальних доказів у кримінальному провадженні.

Окрім цього, ст. 552 КПК України передбачено, що зміст та форма запиту про міжнародну правову допомогу повинні відповідати вимогам КПК України або міжнародного договору України, що застосовується у конкретному випадку. Запит може бути складений у формі доручення.

Так, запит повинен містити:

1) назву органу, який звертається за допомогою, та компетентного органу запитуваної сторони;

2) посилання на відповідний міжнародний договір або на дотримання засади взаємності;

3) найменування кримінального провадження, щодо якого запитується міжнародна правова допомога;

4) стислий опис кримінального правопорушення, що є предметом кримінального провадження, та його правову кваліфікацію;

5) відомості про повідомлену підозру, обвинувачення з викладенням повного тексту відповідних статей Кримінального кодексу України;

6) відомості про відповідну особу, зокрема її ім'я та прізвище, процесуальний статус, місце проживання або перебування, громадянство, інші відомості, які можуть сприяти виконанню запиту, а також зв'язок цієї особи із предметом кримінального провадження;

7) чіткий перелік запитуваних процесуальних дій та обґрунтування їхнього зв'язку із предметом кримінального провадження;

8) відомості про осіб, присутність яких вважається необхідною під час виконання процесуальних дій, і обґрунтування цієї необхідності;

9) інші відомості, які можуть сприяти виконанню запиту або передбачені міжнародним договором чи вимогою компетентного органу запитуваної сторони [2].

Отже, орган, уповноважений на здійснення досудового розслідування кримінального провадження, складає запит про міжнародну правову допомогу відповідно до вищенаведеного

змісту та форми, або з урахуванням вимог конкретного міжнародного договору, і направляє прокурору, який, згідно ст. 36 КПК України, здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, для погодження або прокурор уповноважений самостійно звертатися з таким клопотанням в порядку, встановленому КПК України [2].

Після виконання наглядових повноважень прокурором, погоджений ним запит надсилається до уповноваженого (центрального) органу України, в даному випадку до Офісу Генерального прокурора, який його розглядає на предмет обґрунтованості і відповідності вимогам законів та міжнародних договорів України [2].

Водночас вважаю, що при складанні запиту необхідно враховувати вид, характер та спосіб виконання запитуваних процесуальних дій компетентними органами іноземних держав, так як договірні держави можуть належати до різних правових систем, процесуальне законодавство, порядок та процедура їх проведення яких можуть відрізнятися, тому при формуванні запиту важливо зазначати саму сутність дії, в чому полягає її значення та які докази за результатами її проведення планується отримати тощо.

Тому, у разі запитування у компетентного органу допомоги про допит особи як свідка, потерпілого, експерта, підозрюваного або обвинуваченого, з метою роз'яснення особі її процесуальних прав і обов'язків, додається належним чином засвідчений витяг відповідних статей КПК України, а також перелік питань, які слід поставити особі, або відомості, які необхідно отримати від особи, а про проведення обшуку, огляду місця події, вилучення, арешту чи конфіскації майна або інших процесуальних дій, дозвіл на проведення яких надається судом згідно з КПК України, додається інформація про докази, які обґрунтовують потребу у відповідних заходах [2].

Разом з цим, п. 7.15 наказу Генерального прокурора України «Про організацію роботи органів прокуратури України у галузі міжнародного співробітництва» передбачено, що за необхідності виконання на території іноземної держави процесуальних дій, дозвіл на прове-

дення яких в Україні надається прокурором або судом, вживати заходів для забезпечення додержання органом досудового розслідування вимог ч. 2 ст. 562 КПК України [3].

Водночас, ч.2 ст.562 КПК України встановлено, що у разі якщо при зверненні за допомогою в іноземній державі необхідно виконати процесуальну дію, для проведення якої в Україні потрібен дозвіл прокурора або суду, така процесуальна дія потребує надання відповідного дозволу прокурором або судом у порядку, встановленому КПК України, лише у разі, якщо це передбачено міжнародним договором або є обов'язковою умовою надання такого виду допомоги за законодавством запитуваної сторони. При цьому строк дії такого дозволу не обмежується, а належно засвідчена копія дозволу долучається до матеріалів запиту [2].

Варто зазначити, що вимоги до запиту про міжнародну правову допомогу, визначені ст. 552 КПК України, не є вичерпними і можуть доповнюватися умовами конкретного міжнародного договору.

До прикладу, ст. 13 договору між Україною та Канадою про взаємну правову допомогу у кримінальних справах від 23.09.1996 містить положення, з чого повинен складатися запит про допомогу, а саме:

- назву компетентних органів влади, які провадять розслідування чи судовий розгляд, яких стосується запит;
- опис характеру розслідування чи судового розгляду з копією або підбіркою відповідних фактів і законів;
- мета, з якою зроблений цей запит, і вид допомоги, що потребується;
- необхідність конфіденційності, в разі потреби, і її причини;
- будь-які часові обмеження, в рамках яких бажано виконати запит.

Окрім цього, запити про допомогу також повинні містити:

- якщо це можливо, особистість, національність та місцезнаходження особи чи осіб, стосовно яких провадиться розслідування чи судовий розгляд;
- якщо це необхідно, деталі будь-якої особливої процедури чи вимоги, яких необхідно дотримуватись на прохання запитуючої держави і причини цього;

– у випадку запиту про отримання доказів або проведення обшуку, виїмки, накладення арешту та конфіскації – заяву, в якій зазначаються переконливі підстави про те, що докази можуть бути знайдені в межах юрисдикції запитуваної держави;

– у випадку запиту про отримання показань від особи – заяву щодо того, чи це повинні бути показання скріплені присягою чи урочистою заявою, а також опис змісту необхідних свідчень чи заяви;

– у випадку тимчасової передачі речових доказів – особа або група осіб, в розпорядженні яких будуть знаходитись речові докази, місце, куди вони будуть переміщені, будь-які дослідження і експертизи, які мають бути з ними проведені, та дату повернення речових доказів;

– у випадку передачі заарештованих осіб – особа або група осіб, у розпорядженні яких буде знаходитись заарештована особа під час перевезення, місце, куди вона має бути перевезена, і дату її повернення.

Також, якщо запитувана держава вважає подану у запиті інформацію недостатньою для його розгляду, вона може запросити додаткові дані [6].

Приклад такого змісту запиту є дуже важливими для міжнародної співпраці у кримінальному судочинстві, так як зазначення максимальних можливих та прийнятних умов між договірними державами дозволяє не тільки якісно, всебічно та повно його виконати, але й не витратити часу за запитування необхідної додаткової інформації.

Схожі за складовими запиту містять договори про взаємну правову допомогу та правовідносини між Україною та Республікою Казахстан, Сполученими Штатами Америки, Федеративною Республікою Бразилія, Республікою Індія, Республікою Панама, Ісламською Республікою Іран, Арабською Республікою Єгипет, Сирійською Арабською Республікою, Об'єднаними Арабськими Еміратами, Демократичною Соціалістичною Республікою Шри-Ланка, Урядом Малайзії та Королівством Таїланд.

Однак, у багатьох договорах зміст запиту є більш спрощеним, хоча він і містить норми про важливість зазначення інших відомостей, необхідних для його виконання. З цього випливає, що запитувача держава може зазначити

відомості, які вона вважає за доцільне, задля його виконання.

До прикладу, ст. 7 Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22.01.1993 передбачено, що у дорученні про надання правової допомоги повинно бути зазначено:

а) найменування запитуваної установи;

б) найменування запитуючої установи;

в) найменування справи, по якому запитується правова допомога;

г) імена і прізвища сторін, свідків, підозрюваних, підсудних, засуджених або потерпілих, їх місце проживання і місцеперебування, громадянство, заняття, а по кримінальних справах також місце і дата народження і, по можливості, прізвища й імена батьків; для юридичних осіб – їх найменування і місцезнаходження;

д) при наявності представників осіб, зазначених у підпункті «г», їх імена, прізвища й адреси;

е) зміст доручення, а також інші відомості, необхідні для його виконання;

ж) по кримінальних справах також опис і кваліфікація вчиненого діяння і дані про розмір збитку, якщо він був заподіяний у результаті діяння [7].

Подібного змісту містять положення договорів про правову допомогу між Україною та Республікою Польща, Соціалістичною Республікою В'єтнам, Китайською Народною Республікою, Литовською Республікою, Монголією, Латвійською Республікою, Республікою Молдова, Республікою Грузія, Естонською Республікою, та Корейською Народно-Демократичною Республікою.

Отже, зміст запиту про міжнародну правову допомогу виступає гарантією забезпечення всебічного, повного та об'єктивного проведення досудового розслідування кримінального правопорушення, захисту та реалізації прав і свобод людини у кримінальному судочинстві, підтримання законності та правопорядку шляхом визначення та дотримання державами-учасницями міжнародних договорів узгодженого порядку щодо надання взаємної правової допомоги у кримінальному провадженні.

Висновки. З проголошенням незалежності, Україна взяла курс на багатосторонній розвиток співпраці з іноземними країнами

у багатьох сферах життя, зокрема, шляхом укладення міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальному судочинстві.

Досліджуючи всі аспекти закріплення міжнародної правової допомоги при проведенні процесуальних дій у кримінальному провадженні в стадії досудового розслідування договірні сторони прагнуть закріпити такі норми, які були б прийнятними для законодавства обох країн, і важливу роль на цьому напрямку відведено саме запиту. Адже від обґрунтованості та правильності викладу його змісту залежить

належне виконання процесуальних дій та своєчасне збирання доказів у кримінальному провадженні.

Тому, дослідження та порівняння змісту запиту за міжнародними договорами, укладеними між Україною з іноземними державами та які ратифіковано Верховною Радою України, є актуальним та важливим для досягнення спільної мети: боротьби зі злочинністю завдяки організації спільної співпраці у кримінальному судочинстві та ефективному розслідуванні кримінальних правопорушень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Підгорюдинська А.В. Міжнародне співробітництво у кримінальному провадженні: поняття та процесуальні форми. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2015. Випуск 4. Том 3. С. 114–118.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <http://https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення: 16.08.2022, 13.10.2022).
3. Про організацію роботи органів прокуратури України у галузі міжнародного співробітництва : Наказ Генеральна прокуратура України від 18.09.2015 р. № 223. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0223900-15#Text> (дата звернення 03.10.2022, 04.10.2022).
4. Антонюк А.Б. Процесуальні засади міжнародного співробітництва при розслідуванні кримінальних правопорушень : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2016. 220 с.
5. Міжнародна правова допомога у кримінальному провадженні: навч. посіб. / Л.Д. Удалова, Д.П. Письменний, О.Є. Омельченко, Д.О. Савицький, В.В. Рожнова, А.В. Форостяний. Київ, 2015. 211 с.
6. Договір між Україною та Канадою про взаємодопомогу у кримінальних справах від 23.09.1996 р. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124_003#Text (дата звернення: 20.08.2022, 21.08.2022, 01.10.2022).
7. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22.01.1993 р. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_009#Text (дата звернення: 01.10.2022).